യോഗവാസിഷ്ഠഃ/പ്രകരണമ് 6
(നിർവാണപ്രകരണം ഉത്തരാർധം)/സർഗം 143

മുനിരുവാച .
സർവേഷാമേവ ധർമാണാം കർമണാം ശർമണാമപി .
പണ്ഡിതഃ പുണ്ഡരീകാണാം മാർതണ്ഡ ഇവ മണ്ഡനമ് .. 1
ആത്മജ്ഞാനവിദോ യാന്തി യാം ഗതിം ഗതികോവിദാഃ .
പണ്ഡിതാസ്തത്ര ശക്രശ്രീർജരത്തൃണലവായതേ .. 2
പാതാലേ ഭൂതലേ സ്വർഗേ സുഖമൈശ്വര്യമേവ വാ .
ന തത്പശ്യാമി യന്നാമ പാണ്ഡിത്യാദതിരിച്യതേ .. 3
പണ്ഡിതസ്യ യഥാഭൂതാ വസ്തുദൃഷ്ടിഃ പ്രസീദതി .
ദൃഗിവേന്ദൗ നിരമ്ഭോദേ സകലാമലമണ്ഡലേ .. 4
ഇദം ദൃശ്യമവിദ്യാത്മ ബ്രഹ്മ സംപദ്യതേ ക്ഷണാത് .
ബുധസ്യ ബോധാത്-സ്രഗ്ദാമ സർപത്വമിവ ശാമ്യതി .. 5
യത്സ്ഥിതം ബ്രഹ്മണി ബ്രഹ്മ കൃതാസ്തേനൈവ സത്യതാ .
സ്വഭാവൈകാത്മികാഃ സംജ്ഞാ ദേഹസർഗക്ഷയാദികാഃ .. 6
സർഗോ വിദ്യത ഏവായം ന യത്ര കില കിംചന .
തസ്യ ധർമാണി കർമാണി ന ചൈവാക്ഷരമാലികാ .. 7
പൃഥ്വ്യാദി സംഭവതി ചേത്തത്സകാരണമസ്തു തത് .
തദേവ യത്ര നാസ്ത്യേവ തത്ര കിം തസ്യ കാരണമ് .. 8
ബ്രഹ്മണഃ പ്രതിഭാതം യത്തദിദം ജഗദുച്യതേ .
തേനൈവ കുത ഏതാനി പൃഥ്വ്യാദീനി ക്വ കാരണമ് .. 9
സ്വപ്നദ്രഷ്ടുർദൃശ്യനൃണാമസ്തി കാല്പനികം യഥാ .
ന വാസ്തവം പൂർവകാമം ജാഗ്രത്സ്വപ്നേ തഥാ നൃണാമ് .. 10
യഥാ പ്രാക്കർമ പുംസ്ത്വേ ച സ്വപ്നേ പുംസാം ന വിദ്യതേ .
ഇഹ ജാഗ്രത്സ്വപ്നനൃണാം ഭാതാനാമപി നോ തഥാ .. 11
ജീവഃ സർവേഷു സർഗേഷു സ്വപ്നാർഥാന്നിഖിലാന്മിഥഃ .
പ്രാക്കർമസത്വം മിഥ്യാത്മ യഥാവാസനമേഷു ച .. 12
സർഗാദാവഥ ദേഹാന്തേ ഭാന്തി സ്വപ്നാർഥവന്മിഥഃ .
യഥാസംവേദനം ജീവാഃ സന്തോ/സന്തശ്ച തേന തേ .. 13
യഥാസംവേദനം സർവേ ഭാന്തി ഭാവയതസ്തതഃ .
തേ സന്ത്യാത്മന്യപി സ്വപ്നേ ജാഗ്രതീവാർഥദാ മിഥഃ .. 14
സംകല്പസംവിദഗ്രസ്ഥവസ്തുനിഷ്ഠതയാ/സ്ഫുടമ് .
ഫലം ചാപ്നോതി തേ സ്വപ്നേ ലോകനിഷ്ഠതയാ/സ്ഫുടഃ .. 15
ശുദ്ധാ സംവിത്സ്വഭാവസ്ഥാ യത്സ്വയം ഭാതി ഭാസ്വരാ .
തസ്യാ ഭാനസ്യ തസ്യാസ്യ ജാഗ്രത്സ്വപ്നാഭിധാഃകൃതാഃ .. 16
സർഗാദാവഥ ദേഹാന്തേ ഭാതം യദ്വേദനം യഥാ .
തത്തഥാ//മോക്ഷമേവാസ്തേ തദിദം സർഗ ഉച്യതേ .. 17
ജാഗ്രത്സ്വപ്നാർഥസാർഥസ്യ സംവിദശ്ച ന ഭിന്നതാ .

അസ്ത്യപ്രതിഘരൂപായാഃ പ്രകാശാലോകയോരിവ .. 18
അ+(ഗ്നി-ഔ)+ഷ്ണ്യ/യോരിവ തഥാ/ വാതസ്പന്ദനയോരിവ .
ദ്രവാമ്ഭസോരിവാ്ഗ്വീചി വാ ശൈത്യാനിലയോരിവ .. 19
സർവമപ്രതിഘം ശാന്തം ജഗജ്ജാതമസന്മയമ് .
ഇത്ഥം സന്മയമേവാസ്തി നാസ്ത്യർഥേന ച സംയുതമ് .. 20
ബ്രഹ്മ പ്രോദ്ഭൂയ മൃത്വാ ച ദൃശ്യാനുഭവരൂപി ച .
ചിന്മാത്രമജരം ശാന്തമേകമേവാമലം സ്ഥിതമ് .. 21
കാര്യകാരണതാർഥാനാം യാ യഥാ ഹൃദി കല്പിതാ .
ബ്രഹ്മണാ പുരുഷേണേവ നഗര്യന്തസ്തഥൈവ സാ .. 22
ബ്രഹ്മണോ ഹൃദി സർഗോ്യം ഹൃദി തേ സ്വപ്നപൂര്യഥാ .
കാര്യകാരണതാ തത്ര തഥാസ്ത്യേ്ഭിഹിതാ യഥാ .. 23
സംവിദ്ധനോദരേ സർഗേ കാര്യകാരണതാ സ്ഥിതാ .
തഥാ യഥോഹിതാ തേന ത്വയാ വാ കല്പനാപുരമ് .. 24
ചിതാ സംകല്പരൂപിണ്യാ സർഗേ സംകല്പപത്തനേ .
ത്വയൈവ സ്ഥാപിതാ സംസ്ഥാ കാര്യകാരണരൂപിണീ .. 25
ആകാശ ഏവ കചനം യച്ചിത്തേ സ്വാത്മരൂപിണീ .
നിയതം സംനിവേശത്വാത്തദന്തഃ സർഗ ഉച്യതേ .. 26
യാ സംവിദ്രവ്യവസ്ഥാസ്തേ ഹൃദി സംകല്പപത്തനേ .
സൈഷാ സ്വഭാവസംസിദ്ധിഃ കാര്യകാരണതാർഥജാ .. 27
പ്രഥമം യദ്യഥാ ഭാതി ചിത്ത്വമസ്തി തഥേഹ തത് .
തസ്യൈവ നിയതിഃ കാലോ ദേശാദീത്യഭിധാ കൃതാ .. 28
യാ നാമാശു യഥാ ഭാതി ചേതനാകാശശൂന്യതാ .
തയാ തഥാ വസ്തുതയാ കാര്യകാരണതാശ്രിതാ .. 29
ചിച്ചമത്കാരമാത്ര്യേ്സ്മിൻസർഗാഭേ ഭാവരൂപിണി .
പൂർവം ഭാവാഃ പ്രവർതന്തേ പശ്ചാത്സർഗാഭിധാ വിദഃ .. 30
ശൂന്യതാസ്ത്രിജഗദ്രൂപാസ്തഥാ ചിദ്ദ്യ്യോമനി സ്ഥിതാഃ .
അനന്യാഃ പവനേ സൗമ്യേ സ്പന്ദസത്താ യഥാ നിജാഃ .. 31
ദ്യ്യോമ്നി സൗഷിര്യനൈബിഡ്യം യഥാ നീലമിതി സ്ഥിതമ് .
ചിതി ചേതനനൈവിഡ്യം തഥാ സർഗ ഉപസ്ഥിതമ് .. 32
ആഭാത ഏവ ഭാത്യേ്സ്മിൻകൃച്ഛ്രാത്സർഗേ വിസർഗതാ .
ബുധ്യതേ രജ്ജുഭുജഗേ രജ്ജുരൂപം യഥാ പുനഃ .. 33
മൃതഃ സ സ്വപ്നവത്സർവഃ സംപശ്യതി പൃഥഗ്ജഗത് .
തച്ചാന്യദിദമന്യച്ച നിത്യാപ്രതിഘമമ്ബരമ് .. 34
വ്യാധ ഉവാച .
പരതഃ സുഖദുഃഖാർഥം ദേഹഃ സംപദ്യതേ കഥമ് .
കിമസ്യ ഹേതുഃ കേ വാസ്യ ഹേതവഃ സഹകാരിണഃ .. 35
കുർവന്തി ധർമാ/ധർമാശ്ചേത്തേന പ്രതിഘരൂപിണാ .
തദസ്യാപ്രതിഘം രൂപം കുർവന്തീത്യസമഞ്ജസമ് .. 36
മുനിരുവാച .
ധർമാധർമൗ വാസനാ ച കർമാത്മാ ജീവ ഇത്യപി .

പര്യായശബ്ദഭാരോഽത്ര കല്പ്യതേ ന തു വാസ്തവഃ .. 37
ചിത്ത്വാത്കല്പിതചിത്ത്വേന സ്വയം ചിന്നഭസാത്മനി .
കൃതാനി നാമാന്യേതാനി കശ്ചിദസ്തീതി ചേതസാ .. 38
സംവിദാത്മാ സ്വയം ചിത്ത്വാദ്ദേഹം വേത്തി ഖമേവ ഖേ .
മൃത്വാ സന്തം സന്തമിവ സംകല്പസ്വപ്നയോരിവ .. 39
സ്വയം സ്വപ്ന ഇവാഭാതി മൃതസ്യ പരലോകധീഃ .
തമേവ പശ്യതി ചിരം ന തത്രാപ്യസ്തി സത്യതാ .. 40
മൃതം നിർമാതി ചേദന്യഃ കഥം വാസ്യ സ്മൃതിർഭവേത് .
കഥം വാ സ്യാത്സ ഏവാസൗ ചേതനത്വം തമേവ ഖമ് .. 41
മൃതൗ ന ജായതേ തസ്മാച്ചേതസൈവ സ കേവലമ് .
ഇഹായ-മിത്ഥമിത്യേവ വേത്തി ഖേ വാസനാത്മകമ് .. 42
സ്വമേവ ഭാവമഭ്യസ്തമാസ്തേ സോഽനുഭവംശ്ചിരമ് .
സ്ഫുടപ്രത്യയവാംസ്ത്വത്ര സത്യമിത്യേവ വേത്ത്യലമ് .. 43
ഖാത്മാ ഖമേവ തത്രൈവ സ്വപ്നാഭം ദൃശ്യമാഹരൻ .
പുനഃ സ്വമരണം വേത്തി പുനർജന്മ പുനർജഗത് .. 44
അലീകജാലമേവം ഖേ പശ്യൻപ്രത്യേകമാസ്ഥിതഃ .
പശ്യത്യാചാരയത്യത്തി കിംചിത്കശ്ചിന്ന കസ്യചിത് .. 45
ഇത്യേവം ജഗതാം സന്തി കോടീനാം കോടികോടയഃ .
പരിജ്ഞാതാസ്തു താ ബ്രഹ്മ കേവലം ദൃശ്യമന്യഥാ .. 46
താഭിർന കസ്യചിത്കിംചിദാവൃതം ന ച സന്തി താഃ .
താസാം ച വേത്തി പ്രത്യേകമിദമേവ ജഗത്ത്വിതി .. 47
ഭൂതാനി താസാം പ്രത്യേകം തഥൈവാന്യോന്യമാസ്ഥിതേ .
സത്യാ+ന്യേവാ-സത്യദൃ+ഷ്ട്യാ സത്യ-ദൃഷ്ട്യാ+ ത്വജം പദമ് .. 48
സദ്യ+ദ്വിദിത-വേദ്യസ്യ തദജ്ഞ+സ്യാസ-ദക്ഷയമ് .
അസദ്യ+ത്സംപ്ര-ബുദ്ധസ്യ ത+ത്സ/ദജ്ഞ+സ്യ- സുസ്ഫുടമ് .. 49
ചിതേർ-യദ്യദ്-യഥാ ഭാനം തത്തത്സത്യം യഥാ യതഃ .
സദ്രൂപാണി സമഗ്രാണി ഭൂതാനീമാന്യതോ മിഥഃ .. 50
നിത്യമന്യോന്യസത്യാനി താനി താന്യേവ വാപ്യതഃ .
കില സംവിദ്വിനിർണേയം രൂപമപ്രതിഘം യതഃ ..51
സംവിന്മാത്രവിനിർണേയം കാന്യതാ നാന്യതാ കഥാ .
യഥാസംവേദനം ഭാതേ വസ്ത്വൗഘേ ക്വ+ദ്വി-തൈകതേ .. '52
തദേവേദമിദം ജ്ഞപ്തേസ്തദേവേദം ഭവത്യലമ് .
തദേവൈതത്തദേവേതി ഭവേജ്ജ്ഞപ്തേരസത്യതഃ .. 53
തച്ചേദർഥസ്തതോ ജ്ഞപ്തേർനായം തസ്യാഃ പൃഥക് സ്ഥിതഃ .
സ്ഥിതേ ജ്ഞപ്ത്യാത്മനി ത്വർഥേ ത്വജ്ഞപ്ത്യായം തതോ വ്രജേത് ..54
ജ്ഞാനം യദേവ തജ്ജ്ഞേയം ജ്ഞേയസ്യാസംഭവാത്പൃഥക് .
യഥാ ജ്ഞാനമതോ ജ്ഞേയം തനോത്യാത്മാനമാത്മനാ .. 55
പശ്യന്തോഽപി മിലന്തോഽപി പൃഥക്സർഗാ ന കിംചന .
സത ഏവാസതോ ജ്ഞസ്യ മൂർഖജ്ഞാതാംസ്തു വേദ്മി നോ .. 56
ഏകം പ്രബോധതഃ സർവേ ചിന്മാത്രം താവദാത്മഖമ് .

തദേവാനേകസംവിത്ത്യാ സഹസ്രം ചിജ്ജഡാത്മനാമ് .. 57
ഏകം തഥാ ച ചിന്മാത്രം സ്വപ്നേ ലക്ഷാത്മ തിഷ്ഠതി .
പുനർലക്ഷാത്മ തത്സ്വപ്നാദേകമാസ്തേ സുഷുപ്തകേ .. 58
ചിദ്ദ്യോമ്നി സ്വപ്നസംവിത്തിര്യാ സൈവ ജഗദുച്യതേ .
സുഷുപ്തം പ്രലയഃ പ്രോക്തസ്/തസ്മാൻ -നായോഽയ-മേവ സൻ .. 59
ഏകൈവ സംവിൻ-നാനാത്വം നൃലക്ഷത്വം ച ഗച്ഛതി .
ശൂന്യത്വം ച തഥാർഥത്വം സ്വപ്നസംകല്പയോരിവ .. 60
ഇദമപ്രതിഘം സർവം കില വേദനമാത്രകമ് .
ശുദ്ധം തദ്വദ്യഥാ യത്ര ഭാതി തത്ര തഥാ ഭവേത് .. 61
ഏകൈവ സംവിത്സർഗാദൗ ഭവത്യഗ്ന്യമ്ബുഖാദികമ് .
പൃഥ്വ്യാദി താവത്സർഗാർഥം സ്വപ്ന/സംകല്പയോരിവ .. 62
സംവിദാകാശരൂപൈവ ഭാതി പൃഥ്വ്യാദിനാമികാ .
യത്തദേവ ഖമേവേദം ജഗദിത്യേവ ഭാസതേ .. 63
സംവിത്സപ്രതിഘം ഭാതി ഭാതി ചാപ്രതിഘം തഥാ .
ന വസ്തുതസ്തു പ്രതിഘാ സംവിത്സാന്തേ നിവർതതേ .. 64
യാസി പൂർവാം പശ്ചിമാം ച ദിശം വേത്സി ചിരം വിദൻ .
പ്രതിഘം നാമ തേ നാസ്തി ന ച സപ്രതിഘാ ക്വചിത് .. 65
ദൃഷ്ടം സംകല്പിതം ചാർഥം സഹാഭ്യസ്യതി യശ്ചിരമ് .
സോഽവശ്യം തദാപ്നോതി ന ചേച്ഛാന്തോ നിവർതതേ .. 66
യാസി പൂർവാം പശ്ചിമാം ച ദിശം വേതി ചിരം വിദൻ .
യ ആസ്തേ യാത്യസൗ തത്താമന്യസ്ത്യക്ത്വാ തു നേതരാമ് .. 67
ദൃഷ്ടഃ സംകല്പിതശ്ചാർഥഃ സ്യാമിത്യചലസംവിദഃ .
ദ്വയം ഭവേദ്വയം നശ്യത്യന്യസ്യാചലസംവിദഃ .. 68
ദക്ഷിണാദുത്തരാം വാശാം യാമീത്യചലസംവിദഃ .
ദ്വയം ഭവേദ്ദ്വയം നശ്യത്യന്യസ്യാചലസംവിദഃ .. 69
ഖേ പുരം സ്യാം ഭുവി മൃഗഃ സ്യാമിത്യചലസംവിദഃ .
ദ്വയം ഭവേദ്വയം നശ്യത്യന്യദന്യത്തു തജ്ജഗത് .. 70
ഏകം പ്രബോധതഃ സർവം ചിന്മാത്രം താവദാത്മഖമ് .
തദേവാനേകസംവിത്ത്യാ സഹസ്രം ചിജ്ജഡാത്മനാമ് .. 71
ശരീരമസ്ത്വപ്രതിഘമഥ സപ്രതിഘം ച വാ .
സ്വപ്നാത്മകോഽയം സംസാരോ ജീവസ്യേഹ പരത്ര ച .. 72
ഏതൻ-മ്ലേച്ഛാദിദേശേഷു മൃതാനാം ദർശനാത്പുനഃ .
സ്മൃതിപൂർവം ച കഥനാത്പ്രത്യക്ഷമനുഭൂയതേ .. 73
യേ മൃതാ ഭസ്മസാജ്ജാതാ മ്ലേച്ഛദേശേഷു തേ പുനഃ .
ആഗത്യ കഥയിത്വാർഥം ഗച്ഛന്ത്യപ്രതിഘാത്മകാഃ .. 74
ഏഷ ചേജ്ജീവതോ ധർമസ്തദ്ദേശാന്തരഗേ ജനേ .
മൃത ഇത്യേവ ബുദ്ധ്യേർഥേ കസ്മാന്നൈവ പ്രവർതതേ .. 75
ജീവധർമഃ സോഽപി സംശ്ചേന്മൃതധർമോഽപി കിം ന സൻ .
യാദൃഗനുഭവസ്ത്വസ്മിൻസമേ ന്യായദ്വയേ സ്ഥിതേ .. 76
സ്വപ്നവജ്ജഗദാഭാനമിത്യേവം സത്യഖണ്ഡിതമ് .

ആര്യാനുഭവശാസ്ത്രാണാമനേനാസ്ത്യേകവാക്യതാ .. 77
ദൃഷ്ടിജാലം ജനൗഘാനാം പശ്യതാമിന്ദുമന്ദിരേ .
യാദൃഗപ്രതിഘം താദൃഗ്ജഗത്സദസദാത്മകമ് .. 78
സന്മാത്രമാത്രാനുവിധമച്ഛാനുഭവമാത്രകമ് .
ചിന്മാത്രം ഭാനമാത്രാത്മ സർവാർ/ഥാത്-മാർഥ/വർജിതമ് .. 79
സർവമപ്രതിഘം ശാന്തം ജഗദേകം ചിദമ്ബരേ .
അനിങ്ഗനമനാഭാസമാത്മന്യേവാത്മനാസ്യതാമ് .. 80
അചലാ സംവിദേവാസ്തേ സ്ഥിരം കൃത്വാ യഥാ യഥാ .
തഥാ തഥാ ഭവത്യാശു കിമസത്കിം ച വാപി സത് ..81
ശരീരാണ്യഥ കർമാണി ദുഃഖാനി ച സുഖാനി ച .
യഥാ സ്ഥിതാന്യുപായാന്തു യാന്തു വാ കസ്യ കിം ഗ്രഹഃ ..82

ഇത്ഥമസ്തു സദ-ഥാ+ന്യ-ഥാസ്തു വാ
മൈവ ഭൂദ്/ഭവതു കോ്ത്ര സംഭ്രമഃ .
മുഞ്ച ഫൽഗുനി ഫലേ ഫലാ-വഹം
ബുദ്ധവാനസി കൃതം പരി+ഭ്രമൈഃ .. 83

ഇത്യാർഷേ ശ്രീവാസിഷ്ഠമഹാരാമായണേ വാത്മീകീയേ മോക്ഷോ-പായേഷു
നിർവാണ പ്രകരണേ ഉത്തരാർധേ നിർവാണ-ബോധോപ-ദേശോ നാമ+ ത്രി/
ച+ത്വാരിംശ-ദധിക-ശതതമഃ സർഗഃ ..143..
ഓം
****
CHECKED BY GURU P.R.IYER
3.1.2024